

OPINII ȘI DEZBATERI

OBIECTUL CUNOAȘTERII ÎN FILOSOFIA IDONEISMULUI¹

Ionuț Isac

Institutul de Istorie „George Barițiu” din Cluj-Napoca

*Abstract. This article is focused on some crucial features of the epistemology of the Swiss Professor Ferdinand Gonseth (1890–1975), mathematician and philosopher of science. Thus, the most important ideas expressed during some important discussions and debates concerning Gonseth's epistemology and philosophy, as well as his well-known conceptual contributions (the idoneism or the adequacy, the horizon of reality, the relationship subject-object in the knowledge, an epistemological interpretation of quantum mechanics etc.) are emphasized. All of these are an intrinsic part of what one could name as Gonseth's way to an original epistemological and philosophical view: the 'idoneism' or 'idonéité' – some kind of 'adequacy', near to what van Fraassen calls **empirical adequacy**, according to François Bonsack. In Gonseth's view, the human knowledge is always approximate and revisable, being always adequate and never completely certain or true. However, this is not an argument for agnosticism or pessimism; on the contrary, it is an argument for adequacy.*

Key words: Ferdinand Gonseth, rationalism, epistemology, object of knowledge, quantum mechanics, horizons of reality, truth.

Opera gânditorului elvețian Ferdinand Gonseth (1890–1975), matematician, filosof și profesor, continuă să se bucure de un accentuat interes, atât în Elveția, cât și în spațiul francofon mai larg, alături de părți semnificative ale zonelor germanofone și anglofone. Dovada o constituie cărțile și studiile numeroase concentrate asupra acestui subiect, manifestările științifice (simpozioane, colocvii și conferințe dedicate aspectelor esențiale ale concepției sale filosofico-epistemologice, etice și cultural-generale). Despre idoneism sau deschiderea la experiență – cum și-a denumit Gonseth propria concepție filosofică – s-a scris însă mai puțin în România

¹ Lucrare realizată sub egida Academiei Române – Filiala Iași, în calitate de tutore bursieri în cadrul proiectului POSDRU/89/1.5/56815, *Societatea bazată pe cunoaștere – cercetări, dezbateri, perspective*, cofinanțat de Uniunea Europeană și Guvernul României din Fondul Social European prin Programul Operațional Sectorial Dezvoltarea Resurselor Umane 2007–2012.

(excepție făcând cărțile deja clasice ale acad. prof. Vasile Tonoiu), iar în ultimul timp aproape deloc, fapt regretabil, întrucât reflecția asupra metodologiei deschiderii la experiență, a înțelegerii gonsethiene acordate dialecticii și dialogului constituie o adevărată școală a gândirii, înțelegerii și interpretării variatelor fațete ale lumii moderne și contemporane.

Să începem cu clasică definire a termenilor. „Idoneitate” și „idoneism” sunt neologisme create de F. Gonseth, plecând de la adjectivul „idoneic” (provenit din latinescul „idoneus” – „apt” sau „capabil de...”). Acești termeni nu se impun atenției decât în momentul în care subiectul se interoghează, în manieră kantiană, asupra limitelor cunoașterii, a capacităților sale cognitive. Dacă vom întreprinde o asemenea cercetare abandonând prejudecățile curente, atunci examenul epistemologic al cunoștințelor noastre ne conduce la concluzia că acestea nu sunt în măsură să dea seama de adevăruri definitive, să ne deschidă accesul spre o realitate în sine, despre care cineva ar putea face afirmații apodictice, de genul: „ceea ce este (sau ceea ce există în mod real), este întotdeauna așa cum apare (absolut univoc) și nu (poate fi) altfel...” – judecăți formulate odată pentru totdeauna.

Dimpotrivă, cunoștințele sunt idoneice („idoneice”), în sensul că ele depind de ceea ce sunt capabile să denomineze, să vizeze în realitatea cercetată la un moment dat; ele nu sunt, deci, adevăruri definitive (cum s-ar putea emite și s-a emis uneori pretenția în decursul istoriei cugetării), ci adevăruri „de situație”, care nu au valoare decât trecute prin proba faptelor, confruntate cu faptele. Din acest punct de vedere, cunoștințele idoneice sunt acelea pe care faptele nu le-au surprins (până în prezent) ca fiind eronate, însă care pot ajunge, într-o atare situație, în lumina cunoașterii unor alte fapte, în viitor. Idoneismul este, așadar, o atitudine intelectuală care valorizează ideea deschiderii la experiență, la proba faptelor, în ceea ce privește *întregul cunoștințelor noastre* (inclusiv cele filosofice); rezultă de aici faptul că devine necesară înlocuirea strategiilor fundaționist-imuabile cu strategii flexibile ale deschiderii la experiență, explicitate și organizate de o metodologie specifică, pe care Gonseth o descrie și dezvoltă în lucrările sale.

Cum se prezintă în cadrul acestei filosofii noțiunea de „obiect” (al cunoașterii)?

La prima vedere (în optica simțului comun), obiectul pare a fi unul „simplu” sau (atât la propriu, cât și la figurat), altfel spus, neproblematic. În maniera reflecției cotidiene, macroscopic-empirică și rutinier-repetitivă, acesta ar fi un „locuitor” bine adecvat la realitate, nesusceptibil de interpretări și comentarii mai adâncite, care să depășească coordonatele simplei sale aparente. Așa cum scrie Gonseth, „ideea conform căreia obiectul este alcătuit dintr-o anumită cantitate de materie adunată într-un colț de spațiu bine delimitat este o idee *minunat de eficace*, admirabil adaptată necesităților umane”². Filosofia idoneismului întreprinde însă

² Vezi F. Gonseth, *Qu'est-ce que la logique*, Paris, Hermann, 1937, p. 69; E. Bertholet, *La philosophie des sciences de F. Gonseth*, Lausanne, Editions L'Age d'Homme SA, 1968, p. 73.

un examen atent și critic al ideii de obiect, asemenea celui condus asupra oricărui alt concept pe care se fundamentează logica, matematica, fizica și alte științe (de pildă, în cazul logicii, *obiectul* reprezintă în același timp „materialul brut” al principiilor identității, terțului exclus și non-contradicției).

Asemenea noțiunilor de formă și număr, noțiunea de obiect provine din schematismul inherent structurilor proprii mentalului, operațiilor de reprezentare și conceptualizare (de exemplu, în cazul aproximării noțiunii de dreaptă prin observarea inițială a liniei unui acoperiș sau a unei rigle este vorba de oprirea subiectului cunoscător la un anumit grad sau o anumită etapă a cunoașterii, astfel încât „lucrul” să fie indicat cu aproximație de ideea care îl desemnează). Într-un asemenea caz, doar ochiul nostru este cel care vede rectitudinea, fără a distinge nenumăratele neregularități care despart obiectul real de ideea sau noțiunea respectivă, imaginea vizuală nefiind decât o „învelitoare ideală și simplificatoare” a unei realități complexe³.

Această imagine „senină” a obiectului, liniștitoare pentru simțul comun și știința clasică, a fost însă supusă problematizării și „dramatizată” considerabil de știința contemporană. Bunăoară, fizica secolului al XX-lea a adus o critică fără precedent (și fără replică) noțiunii comune (și celei științifice clasice) de obiect, pe care Gonseth o rezumă în următoarele teze:

1. Imaginarea electronului ca un „pachet de unde” sau un „pachet de energie”, fără contur bine determinat (contrazicând perceperea și conceperea obiectului ca și corpuscul sau corp rigid, bine delimitat spațio-temporal);
2. Existența unui electron determinat devine o funcție de probabilitate în interiorul unei „raze electronice”;
3. Forma spațio-temporală clasică (tridimensională) rămâne adecvată numai pentru descrierea macroscopică a fenomenelor, nu și pentru fenomenele atomice individuale.

În acest mod, obiectul este despuat de caracteristicile sale tradiționale, acelea de a avea o formă determinată, a exista permanent și a ocupa un loc în spațiu bine definit. El se transformă în contrariul percepției clasice, devenind o totalitate slab definită sau indefinită, care se manifestă prin „efecte de ansamblu determinate *între anumite limite*, dar nu determinate riguros până la infinitul mic [...] noțiunea de obiect se degradează până la stadiul de a nu mai fi decât o «prejudecată macroscopică»”⁴.

³ „Qu'est-ce à dire, sinon que ce qui est suffisamment adapté aux besoins et aux démarches courantes, n'a pas à répondre d'autre chose et peut demeurer fondamentalement problématique. Sinon que la manière dont nous désignons les choses et les voyons dans leur interdépendance n'a pas à répondre de la manière dont elles sont en elles-mêmes et dont elles s'agencent au-delà de l'horizon où elles nous apparaissent. Sinon, en d'autres termes, que l'interprétation, dont la discursivité n'est que proportionnée aux moyens, peut en être efficace, sans en être exhaustive et définitive” (Vezi E. Brtholet, *op.cit.*, p. 73–74).

⁴ Vezi F. Gonseth, *Les Mathématiques et la réalité. Essai sur la méthode axiomatique*, Paris, Alcan, 1936, p. 158.

Pe de altă parte, psihologia și epistemologia genetică arată că, oarecum similar evoluției istorice a științei (fizicii), în cazul copilului, este nevoie de o lungă dezvoltare fizică și mentală pentru ca percepțiile tactile să se coreleze și să se pună în concordanță cu cele vizuale, pentru ca memoria vizuală să concorde cu cea kinestezică și cu facultatea vorbirii articulate. Numai treptat, pe măsură ce intră în posesia instrumentului mintal adecvat, copilul dobândește intuiția noțiunii de obiect: „Pentru ca obiectul să fie perceput ca atare și să fie individualizat – scrie Bertholet – conștiința trebuie să adune și să ordoneze impresiile «risipite și difuze»”⁵. Numai atunci individualitatea și permanența obiectului poate fi sesizată, recunoscută și reținută (memorată) de către copil, pentru a-și forma baza viitoarelor sale raționamente și acțiuni cu obiectele (în lumea obiectuală).

Asemenea rezultatelor experimentelor fizicii cuantice, analiza dezvoltării ontogenetice a individului uman demonstrează că obiectul cunoașterii nu se „oferă” pur și simplu cunoașterii, ci se „construiește” într-o anumită măsură de către subiect sub aspect structural-funcțional, printr-o „cibernetică informațională” complexă; similar, lumea externă nu se înscrie ca atare, automat, în conștiință, traversând organele de simț, întrucât schema acomodărilor și asimilărilor lumii externe prin intermediul personalității umane în devenire are, conform lui Piaget, o certă dimensiune *epistemologică*⁶.

Imposibilitatea de a „cerne” realitatea altfel decât ca schematizată și neîncheiată (pentru orice formă de cunoaștere umană) apare mai degrabă drept condiția actului creator, decât infirmitatea spiritului: ceea ce numim *realitate obiectivă* sau exterioară este ceva în funcție de noțiunea de obiect și de proprietățile pe care i le recunoaștem acestuia în funcție de o anumită paradigmă istorică a științei. Filosofii metafizicii ontologice clasice, „absolutiste” *par excellence*, ar fi denunțat acest punct de vedere, care se arată a fi, în fapt, unul mult mai nuanțat și precaut față de capcanele în care au căzut ele. În viziunea gonsethiană, schematizarea actuală este doar un pas spre o precizie mai mare a cunoașterii viitoare, pe măsura sporului de luciditate al științei și al echilibrului reflexiv restaurat periodic de spiritul cunoscător față de obiectul cunoașterii.

Noțiunea de obiect, oricât de mult ar fi ea considerată ca fundamentală, nu diferă cu nimic de aceea de dreaptă sau de număr; ea desemnează *realul*, căruia îi corespunde într-o anumită măsură, fără să-l atingă, întrucât este un *abstract*

⁵ E. Bertholet, *op.cit.*, p. 75–76.

⁶ „C’est donc que le monde extérieur ne vient pas s’inscrire tel quel et automatiquement dans la conscience, à travers les organes des sens; le schème de l’accommodation et de l’assimilation se présente comme le premier niveau observable de la structuration et cette structuration n’est pas que physiologique et mécanique, les travaux de Piaget l’ont démontré, elle est aussi épistémologique” (*Ibidem*, p. 76).

*schematizant*⁷. Pe planul obiectului și al proprietăților sale, se impune ideea de *deschidere*. Nimic din cadrul cunoașterii nu se organizează pornind de la *datele oferite de-a gata*, asociate perceptiv ca atare, deoarece obiectele și relațiile dintre obiecte reprezintă un câmp de potențialități dintre care numai unele sunt actualizate și cunoscute. Ideea ar trebui, credem, aprofundată de exegeza actuală în metodologia și filosofia științei, întrucât oferă un spațiu amplu de reflecții și teoretizări specifice.

În viziunea idoneismului, conceptul de obiect se raportează atât la concret, cât și la abstract, implicându-le reciproc, unul în celălalt, într-un proces de unificare. Noțiunile geometrice sunt „imagini ideale îndreptate asupra realului obiectiv”, reprezentări schematice al căror sens nu este inteligibil decât ținând cont de realitățile pe care acestea le vizează (de ex. noțiunea ideală de dreaptă nu este posibilă în absența cunoașterii preliminare a anumitor realități, obiecte mai mult sau mai puțin groșiere, care reprezintă doar „materialul brut” empiric pentru procesul de idealizare care va avea drept rezultat noțiunea de „dreaptă”). Cazul limbajului este elocvent, întrucât acesta constituie mijlocul prin excelență al construcției realității, care reflectă și exprimă o multitudine de situații existențiale (moduri de a fi, de a suporta și a acționa): se poate spune că materialele construcțiilor verbale sunt originar in-formate și mediate cu scopul realizării acordului – niciodată definitiv – între „un real neîncheiat și un spirit în devenire”. Momentul dialectic al relației abstract-concret apare dintr-un act creator, apt să încerce periodic realizarea „acordului schematic” dintre spiritul cunoscător și realitatea cunoscută, prin scheme și concepte deschise, fiindcă „Neîncheierea realului și a devenirii spiritului nu reprezintă evidența suficientă și exclusivă din care o filosofie și-ar putea face primul și ultimul său temei. Ele nu au valoare de principiu sau de normă [...] Realitatea nu este epuizată de ideea de neîncheiere, spiritul nu este circumscris de aceea de devenire. Gonseth opune un Real neîncheiat și un Spirit în devenire în măsura în care ele se pot pune de acord și în care acest acord constituie ceea ce trebuie să așteptăm de la cunoaștere”⁸.

Pentru ilustrarea modului în care limbajul se aplică realității, se poate invoca ideea *orizontului de realitate*, care a fost evidențiată în lucrarea *Geometria și problema spațiului*. Inventivitatea lingvistică a lui Gonseth este peremptorie, ideea „orizontului” fiind una fecundă, mai ales în fizică, prin introducerea și discutarea unor realități, ca „orizontul natural”, „orizontul clasic”, „orizontul relativist”, „orizontul cuantic”; ea permite atât înțelegerea *stabilității (conservării)*, cât și a *evoluției cunoștințelor (a progresului cunoașterii)*, între care se stabilește o relație

⁷ Așa cum precizează E. Bertholet, schematizarea nu reprezintă la Gonseth o „simplificare”, în sensul vulgar, trivial al termenului, ci „punerea în operă a unor structuri de «filtraj» [...] prin care actul de cunoaștere, iar apoi, prin extensie, cunoașterea se revelează ca acte de apropiere” (E. Berthlot, *op. cit.*, p. 248).

⁸ *Ibidem*, p. 107.

dialectică (de exemplu, principiul simultaneității este valabil în orizontul clasic, dar își pierde valabilitatea în orizontul relativității).

Sintagma „orizont de realitate” nu este, totuși, o simplă inovație lingvistică; ea a fost aleasă de Gonseth în deplin acord cu spiritul general al operei sale epistemologice și filosofice. Prin acest concept, gânditorul elvețian evită realismul naiv, după care concepția noastră despre lume nu reprezintă decât „amprenta” în noi a lumii obiectiv-reale, respectiv idealismul solipsist, conform căruia realitatea este „artefactul” spiritului nostru – altfel spus, o „proiecție” a structurii noastre mentale. „Orizontul de realitate” este gândit ca o sinteză a subiectivului și obiectivului – o apreciazabilă „rafinare” a raportului dialectic subiect-obiect.

Problema principală care se ridică aici este aceea a raporturilor dintre nivelurile sau orizonturile succesive de realitate. Care sunt acestea și cum ar trebui ele concepute în spiritul metodologiei deschiderii la experiență și experiment? Din punctul de vedere al lui Gonseth, obiectul fizicii clasice – mai exact, *orizontul* ei – constituie o extensie omogenă și o perfecționare teoretică a orizontului natural al realității (al informației naturale). Privind însă lucrurile din perspectiva orizontului cuantic, cel clasic are rolul de orizont „aparent” (așa-numitul „orizont A”). Ideea de *complementaritate* (ca evidențiere succesivă și „conjugată” a caracterului *corpuscular*, respectiv *ondulatoriu* al microsistemului cuantic, în funcție de aranjamentul experimental) intervine tocmai ca specificare a modului manifestării în orizontul superficial al obiectelor unui orizont profund (așa-numitul „orizont P”), fapt reflectat și în limbajul utilizat pentru descrierea fenomenelor cuantice.

Or, fenomenul care are loc la nivelul orizontului profund poate fi cunoscut prin reflectarea lui la nivelul unui orizont superficial; atunci, *complementaritatea indică relația dintre manifestările fenomenologice ale proceselor din orizontul profund*. În timp ce în orizontul fizicii clasice, corpusculul și unda sunt entități diferite și *contradictorii*, ele reprezintă totodată *complementare* ca „urme” ale unui orizont profund, sunt modalități diferite de manifestare ale microobiectelor, în condiții experimentale mutual exclusive, context în care *opozițiile polare* se transformă în *opoziții complementare*. Aceasta este, în linii mari, nucleul interpretării lui Gonseth acordate fenomenelor microfizicii (comportarea microsistemelor în experimentele cuantice)⁹.

Din această perspectivă, evoluția cunoașterii constă în *trecerea de la un orizont de realitate la altul, fără posibilitatea ca vreunul dintre ele să fie considerat definitiv*. Ceea ce a fost validat cognitiv într-un anumit orizont rămâne valabil la nivelul respectiv, însă revizibil în cadrul altui orizont, mai evoluat („superior”). Scepticismul și relativismul epistemologic radical sunt, în acest fel, evitate, întrucât cunoașterea valabilă astăzi nu va deveni mâine un câmp de ruine,

⁹ Vezi F. Gonseth, *Remarques sur l'idée de complémentarité*, „Dialectica”, nr. 7–8, 1948, p. 413–420.

și nici nu se pune problema respingerii *integrale* a fondului cognitiv anterior, în lumina unui nou orizont de realitate (așa cum ar susține relativismul radical). Transgresarea unui nivel sau prag de precizie – în particular, acela al cunoașterii realității fizice, la un moment dat – pune sub semnul întrebării nu realitatea în sine, ci acordul schematic, realizat anterior între real și spirit. Acestui acord îi corespunde un orizont de realitate, constituit și organizat în vederea organizării sau sistematizării unei mulțimi de experiențe și cunoștințe¹⁰.

Pe deplin consecvent spiritului general al gândirii sale, Gonseth respinge atât scepticismul, cât și dogmatismul, în numele ideii unui incontestabil *progres* al cunoașterii: în timp ce scepticul are în vedere doar schimbarea acesteia (în totalitate), fără a ține cont de conservarea unei părți din ea, dogmaticul crede că poate, prin eforturile sale conservatoare, să atingă un adevăr definitiv și absolut, fără a fi în măsură să admită revizuirea în profunzime a cunoașterii, așa cum se întâmplă în cazul marilor revoluții în știință. De fapt, dialectica *procesului cunoașterii* se actualizează prin *succesiunea orizonturilor de realitate* – veritabile „platforme ale stabilității” în interiorul schimbării.

Considerăm, totodată, important să amintim aici observația făcută de E. Bertholet, în spiritul gândirii gonsethiene: procedurile aprofundării orizonturilor de realitate (de pildă, trecerea de la cel superficial la cel profund, apoi, eventual, la un altul mai profund ș.a.m.d.) nu se realizează în spirit predicativ-normativ (apodictic), conform unei căi „asigurate”, preexistente. Dacă ar fi așa, fizica cuantică nu s-ar deosebi cu nimic de metafizica speculativă tradițională, cultivate de discursul deductiv-apodictic. Din contră, aceste demersuri metodologice riscă mereu *imprevizibilul*, pe care experiența (și experimentul) îl pot aduce oriunde și oricând. În cazul fizicii, este necesar să survină ceva ireductibil – cel puțin parțial – la nivelul structurilor orizontului A, altfel, nu se va face simțită nicio nevoie de transgresare a acestuia la un alt orizont de realitate (orizontul P).

Conceptul de „orizont de realitate” impune o interpretare care face distincția între sensul *diacronic* (orizonturile fizicii clasice și fizicii cuantice sunt „succesive”, conform ordinii apariției lor în câmpul cercetării științifice) și cel *sincronic* (orizonturile respective apar ca suprapuse sau concomitente, în momentul analizei metodologice a faptului științific precis și a stadiului corespunzător cercetării și interpretării) al acestuia. Atunci când interpretează semnificația fenomenelor fizice, fizicianul cunoaște și are în vedere atât teoria gravitației a lui Newton, cât și aceea a relativității formulate de Einstein ori a mecanicii cuantice în elaborările diferite, dar complementare, ale lui Heisenberg, Bohr sau Schrödinger,

¹⁰ Este explicitarea lui Bertholet, în *op.cit.*, p. 251: „[...] le fait de franchir un seuil de précision remet en question, non la réalité en soi, mais l'accord qui s'était antérieurement réalisé (schématiquement) entre le réel et l'esprit. À cet accord réalisé correspond un horizon de réalité, constitué et organisé pour recueillir un certain ensemble d'expériences et de connaissances”.

apreciindu-le limitele de aplicare și valabilitate în funcție de extensiunea câmpului cognitiv, pe scara macro-realitate – micro-realitate.

Cineva ar putea obiecta la adresa conceptului de „orizont de realitate”, afirmând că Gonseth a avut în vedere cu prioritate nu mecanica cuantică, ci statutul ontologic al matematicii, mai precis, ceea ce el a numit „experiența matematică”, într-o viziune care a fost caracterizată ulterior drept o „dialectică a științei matematice” („*une dialectique de la science mathématique*”)¹¹. Nu se poate însă face abstracție de faptul că el a urmărit mereu (după propria sa mărturisire făcută în lucrarea *Filosofia matematicii*) să realizeze legătura dintre „activitatea matematică și toate formele cunoașterii umane”, iar fizica era în acel timp o știință aproape mitizată, grație succeselor ei copleșitoare în domeniul cunoașterii obiective. Mai mult, ideea gonsethiană a logicii ca *fizică a obiectului oarecare* („*physique de l'objet quelconque*”) ne aduce și mai aproape de problema realității fizice – o veritabilă piatră de încercare a cunoașterii științifice în secolul al XX-lea –, convingându-ne de faptul că nu este deloc o surpriză ca un matematician să-și conducă gândirea, cu o mare finețe și un permanent echilibru, spre actele de cunoaștere ale subiectului uman, a căror finalitate o constituie profunzimile realității.

S-a făcut frecvent referire la influența lui Riemann asupra gândirii lui Weyl și Gonseth, care constituie o mărturie în acest sens, dat fiind că interpretarea ideilor lui Riemann în spiritul unui nou model ontologic (de fapt, al unei noi ontologii) constituie obiectul unor cercetări contemporane în filosofia științei¹². Or, „[...] proiectul general al revoluției gnoseologice a lui Riemann era orientat spre construirea legăturilor între structurile geometrice și realitatea fizică, înțelegerea raporturilor dintre «abstracția matematică» și faptele reale. În fragmentele sale filosofice («*Erkenntnistheoretisches*»), Riemann susținea că, grație proceselor de abstractizare și generalizare, știința matematică, în ansamblul său, trebuie să interpreteze și să elaboreze faptele prin «modificări» și «corectări continue», pentru a merge «dincolo de suprafața fenomenelor»¹³. Din punct de vedere filosofic, aceasta se traduce prin ideea că reconstrucția realului se face quasi-transcendental, ghidată de principiile metafizicii kantiene. Datorită, însă, contribuțiilor sale decisive în problematica schematismului, „care tind să istoricizeze și să pluralizeze *a priori*-ul kantian într-o nouă *Analitică transcendentă*”¹⁴,

¹¹ „Bref, toute la conception «dialectique de la science mathématique», développée par l'épistémologie néo-rationaliste italo-française, a trouvé sa source dans la pensée philosophico-scientifique de Riemann, peu considérée par d'autres traditions de recherche au XXe siècle” (Cf. M. Castellana, *L'expérience mathématique*, en *Gonseth aujourd'hui*, Bienne, 1990. Actes du Colloque, Association Ferdinand Gonseth, Institut de la Méthode, 1992, p. 14).

¹² Vezi I. Pârvu, *Arhitectura existenței*, vol. I, București, Edit. Humanitas, 1990.

¹³ M. Castellana, *op.cit.*, p. 9.

¹⁴ *Ibidem*, p. 14–15.

strategia teoretică gonsethiană nu putea fi o reluare „ortodoxă” a filosofiei lui Kant. Dimpotrivă, tocmai fiindcă aliază raționalismul dialectic cu istoricismul științific, ea reușește să furnizeze metodologia necesară înțelegerii corecte a devenirii științelor matematice¹⁵.

După cum o văd unii interpreți actuali, viziunea epistemologică a lui Gonseth se prezintă ca o posibilă soluție la multiplele și gravele probleme din filosofia științei. Un autor (M. Castellana), perfect conștient atât de actualitatea acesteia, cât și de importanța contribuțiilor lui Gonseth, se exprimă în felul următor: „Eu cred că o filosofie valorează mai ales prin puterea sa inductivă, prin *orizonturile de realitate* pe care le poate sugera și care pot, eventual, contribui la stimularea unei gândiri ezitante, chiar și în științe. Gonseth aduce indicații ce îmi par de o pertinentță, aș spune aproape terapeutică, pentru o epistemologie contemporană care caută o noțiune justă a științei și a cunoașterii”¹⁶.

Pentru Araújo-Jorge, conceptul de „orizonturi de realitate”, ca de altfel întreaga filosofie gonsethiană, face dovada unui echilibru remarcabil între maleabilitate și fermitate, denunțând atât „empirismul rigid” (identificabil în gândirea lui Locke), ca origine și justificare a cunoașterii, cât și „iluzia kantiană” a științei stabile, imuabile, care revelează o lume supusă apropiării pe cale rațională. Dacă astăzi empirismul clasic nu mai este deloc sustenabil, au apărut, la polul opus, numeroase demersuri izvorâte din relativismul post-modern, care tind – în prelungirea paroxistică a limitelor (inevitabile) ale cunoașterii – să închidă subiectul în el însuși, condamnându-l să își „inventeze” propria sa realitate ca singura posibilă și cognoscibilă. Poate că tocmai din acest motiv, „[...] cea mai dificilă problemă de teoretizat la ora actuală, în procesul gnoseologic și epistemologic în general, este aceea a *deschiderii*, a posibilității accesului la obiect [obiectul cunoașterii – n.n., I.I.], în ciuda prezenței constructive a subiectului «armat» cu toate multiplele sale «cadre de referință»”¹⁷.

Dat fiind că *obiectivitatea, validitatea* și, în ultimă instanță, *adevărul* cunoștințelor constituie „obiectivul ultim al idoneismului și al filosofiei deschise” (E. Emery), marea provocare aruncată viziunii gonsethiene este aceea a explicării relativei stabilități aletice a cunoașterii în dinamismul său. Devine *întreaga* cunoaștere o eroare în momentul infirmării *anumitor* cunoștințe? Iată cum apare ideea orizonturilor de realitate: se va admite, conform unor modele multiple ale lumii (diferite orizonturi de realitate), existența unor niveluri diferite de obiectivitate, în funcție de care se va judeca validitatea unei noțiuni sau a unui principiu. Comparația între teoria orizonturilor de realitate și teoria paradigmelor a

¹⁵ *Ibidem*.

¹⁶ M. M. Araújo-Jorge, *Ce que Ferdinand Gonseth a d'important à dire à l'épistémologie contemporaine*, în *Gonseth aujourd'hui*, p. 35.

¹⁷ *Ibidem*, p. 37.

lui Th. Kuhn relevă avantajele supleței și deschiderii pentru tezele epistemologice ale lui Gonseth¹⁸.

O concluzie preliminară la aceste idei directoare ale epistemologiei și filosofiei idoneismului dorește să afirme convingerea că, atât ideea „orizonturilor de realitate”, cât și întreaga armătură conceptuală a gândirii gonsethiene își păstrează actualitatea. Analiza operelor epistemologice și filosofice ale lui Gonseth rămâne nu atât obiectul de studiu al istoricilor științei, cât domeniul predilect al celor aflați în căutarea unor soluții credibile la problemele cunoașterii științifice și filosofice. Dincolo de avatarurile relativismului epistemologic post-modern (probabil, numeroase și de acum încolo), interesul cercetării de specialitate nu va putea ocoli construcțiile teoretico-metodologice care ajung, în cele din urmă, la explicația adevărului, atât ca *proces*, cât și ca *devenire*, fiindcă „Atunci, filosofia pe care științele o merită va fi (în mare parte) idoneismul, cel ce pretinde adaptarea mintală progresivă a cunoașterii ce încearcă să se pună de acord cu instabilitatea dialectică a realului, arătându-și prin pluralitatea viziunilor sale, grija pentru adevăr”¹⁹.

¹⁸ Vezi, de pildă, următoarea explicație: „[...] la différence cruciale avec la thèse des «horizons de réalité» c'est que les paradigmes sont des horizons fermés sur eux-mêmes (puisque'il y existe un doute sur la possibilité de l'expérience et de l'observation comme instances d'objectivité, d'imbrication avec le réel) et sans relation les uns avec les autres. Des horizons de Gonseth, par contre, le sujet peut entrer et sortir, mais parce qu'il a affiné, à l'aide de la raison et dans le choc avec l'expérience, son regard sur le monde, le rendant moins sommaire, plus idoine [...] Et c'est là, dans cette ouverture, dans cette liberté de dialogue avec d'autres champs du savoir (puisque les horizons ne sont pas incommensurables) que s'affirme la possibilité de dépasser les limites de chacun” (*Ibidem*, p. 48).

¹⁹ *Ibidem*, p. 49.